

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาเพื่อพัฒนาจริยธรรมในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นตามการรับรู้ของครูผู้สอน ในด้านตัวครู ด้านเนื้อหา และด้านการจัดการเรียน สำหรับในด้านการจัดการเรียนรู้ แยกเป็นด้านกระบวนการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านการจัดบรรยากาศการเรียนการสอน ด้านการเสริมแรง และด้านการวัดและประเมินผล

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ครูสังคมศึกษาที่สอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนมัธยมศึกษาที่สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ จำแนกตาม 6 ภูมิภาคของประเทศไทย จำนวน 387 คน ซึ่งผู้วิจัยทำการสุ่มกลุ่มตัวอย่างโรงเรียนในแต่ละภูมิภาคด้วยวิธีการคำนวณหาค่าร้อยละ 5 ได้กลุ่มตัวอย่างโรงเรียน 129 โรงเรียน และสุ่มครูสังคมศึกษาที่สอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาเป็นตัวแทนโรงเรียนละ 3 คน โดยกำหนดเป็นครูสังคมศึกษาที่สอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มัธยมศึกษาปีที่ 2 และมัธยมศึกษาปีที่ 3 ระดับชั้นละ 1 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามเรื่องสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาเพื่อพัฒนาจริยธรรมในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 1 ชุด มีลักษณะเป็นแบบเลือกตอบแบบมาตราส่วนประเมินค่า และแบบปลายเปิด ประกอบด้วย แบบสอบถามสำหรับครูสังคมศึกษาที่สอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มัธยมศึกษาปีที่ 2 และมัธยมศึกษาปีที่ 3 ระดับชั้นละ 1 ชุด แต่ละชุดแบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพส่วนตัวของครูสังคมศึกษาที่สอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาเพื่อพัฒนาจริยธรรมในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหาการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาจริยธรรมในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

การรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการส่งแบบสอบถามเป็นสองเท่าของกลุ่มตัวอย่างครู ดังนั้นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยส่งไปรวมเป็นจำนวน 774 ฉบับ และติดตามการส่งกลับด้วยตนเอง เฉพาะแบบสอบถามที่ส่งยังกลุ่มตัวอย่างครูในภาคกลาง ส่วนภูมิภาคอื่นๆ ผู้วิจัยติดตามการ

ส่งกลับทั้งทางไปรษณีย์และโทรศัพท์ เพื่อขอความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามและส่งกลับคืน

การวิเคราะห์ข้อมูล แบบสอบถามที่ผู้วิจัยส่งทั้งหมดจำนวน 774 ฉบับ ได้รับกลับคืนมาจำนวน 367 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 47.42 เมื่อทำการตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามพบว่า มีแบบสอบถามที่ไม่สมบูรณ์จำนวน 31 ฉบับ จึงคัดฉบับที่ไม่สมบูรณ์ออก ทำให้คงเหลือแบบสอบถามที่สมบูรณ์จำนวน 336 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 43.41 ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์โดยแจกแจงความถี่ หาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยนำเสนอในรูปตารางประกอบความเรียง ส่วนแบบสอบถามปลายเปิดผู้วิจัยนำมารวบรวมสรุปเป็นความเรียง

สรุปผลการวิจัย

ตอนที่ 1 สถานภาพส่วนตัวของครูสังคัมศึกษาที่สอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

ครูสังคัมศึกษาที่สอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จบการศึกษาระดับปริญญาตรี จากคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ ตรงตามสาขาที่ทำการสอน คือ สาขาการสอนสังคัมศึกษา ครูส่วนใหญ่ไม่มีวุฒิทางพระพุทธศาสนา และมีประสบการณ์ในการสอน 5-10 ปี ในเรื่องหน้าที่การสอน ครูส่วนใหญ่มีหน้าที่สอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นมากกว่าหนึ่งระดับชั้น โดยระดับชั้นที่ครูมีหน้าที่สอนมากที่สุด คือ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และครูส่วนใหญ่มีหน้าที่สอนสาระการเรียนรู้อื่นในกลุ่มสาระสังคัมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมนอกจากสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

ตอนที่ 2 สภาพการจัดการเรียนการสอนสังคัมศึกษาเพื่อพัฒนาจริยธรรมในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

1. ด้านตัวครู

ครูสังคัมศึกษาที่สอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่ถูกกำหนดให้สอนเนื่องจากได้รับคัดเลือกตามความเหมาะสม และมีความรู้สีกพอใจหลังจากการที่ได้รับหน้าที่สอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ในหนึ่งภาคการศึกษาครูส่วนใหญ่เคยเข้ารับการอบรมและสัมมนาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาจริยธรรม จำนวน 1

ครั้ง เป็นหัวข้อในเรื่องเนื้อหาที่นำมาใช้ในการพัฒนาจริยธรรม และครูส่วนใหญ่ระบุว่าได้รับประโยชน์จากการสอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ในเรื่องมีความรู้และความเข้าใจในพระพุทธศาสนาและจริยธรรมมากขึ้น เพราะได้ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม และครูส่วนใหญ่มีการปฏิบัติหน้าที่แสดงออกถึงพฤติกรรมของการมีจริยธรรมขณะอยู่ในสถานที่ศึกษา ในเรื่องแต่งกายสุภาพเรียบร้อย

2. ด้านเนื้อหา

ครูสังคมศึกษาที่สอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่มีการนำเนื้อหามาจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาจริยธรรมทั้ง 6 ประการ สำหรับเนื้อหาที่นำมาใช้จัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาจริยธรรม คือ ครูส่วนใหญ่ใช้เนื้อหาในหัวข้อเรื่องพระธรรม เพื่อพัฒนาความมีวินัย ความซื่อสัตย์ การประหยัดและอดออม ความขยันหมั่นเพียร และความอดทน สำหรับความรับผิดชอบ ครูส่วนใหญ่ใช้เนื้อหาในหัวข้อเรื่องพระสงฆ์

3. ด้านการจัดการเรียนการสอน

3.1 ด้านกระบวนการเรียนการสอน

ครูสังคมศึกษาที่สอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่มีการจัดกิจกรรมโดยบูรณาการเนื้อหาในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนากับสาระการเรียนรู้อื่นในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สาระการเรียนรู้ที่ครูมีการจัดกิจกรรมบูรณาการกับเนื้อหาในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนามากที่สุด คือ สาระการเรียนรู้หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิต เพื่อพัฒนาความมีวินัย และเมื่อพิจารณาการพัฒนาจริยธรรมที่ครูจัดกิจกรรมบูรณาการเนื้อหาในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนากับสาระการเรียนรู้อื่นในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม พบว่า ครูส่วนใหญ่มีการพัฒนาจริยธรรมในเรื่องความรับผิดชอบมากที่สุด

นอกจากนี้ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาจริยธรรม สำหรับกิจกรรมในห้องเรียน ครูส่วนใหญ่มีการจัดกิจกรรมในห้องเรียนเพื่อพัฒนาจริยธรรมค่อนข้างบ่อย ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การบรรยาย การวิเคราะห์คุณธรรมจากเนื้อหาในบทเรียน อภิปรายและแสดงความคิดเห็น การแสดงละครและบทบาทสมมติ การศึกษากรณีตัวอย่าง การทำรายงาน การวิเคราะห์ข่าว และเหตุการณ์ปัจจุบัน การใช้สถานการณ์จำลอง การสาธิตและฝึกปฏิบัติ ยกเว้นกิจกรรมใน

ห้องเรียนที่ครูมีการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจริยธรรมเป็นบางครั้ง ได้แก่ การให้นักเรียนเล่นเกม ประกอบการสอนเนื้อหาในบทเรียนที่เกี่ยวกับจริยธรรม การให้นักเรียนทำกิจกรรมเกี่ยวกับการปฏิบัติตนด้านจริยธรรมตามวิธีการของ Storyline การให้นักเรียนศึกษาบทเรียนเกี่ยวกับด้านจริยธรรม โดยผ่านเครือข่ายเว็ลด์ ไซด์ เว็บบ์(Web-based Instruction) และการให้นักเรียนศึกษาบทเรียนเกี่ยวกับด้านจริยธรรม โดยใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน(Computer Assisted Instruction)

สำหรับกิจกรรมเสริมหลักสูตร ครูส่วนใหญ่มีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรเพื่อพัฒนาจริยธรรมค่อนข้างบ่อย เช่น การจัดทำสมุดภาพ การจัดทำป้ายนิเทศ การเขียนเรียงความ การร่วมกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ การร่วมกิจกรรมทางศาสนาร่วมกับวัด โรงเรียนและชุมชน และการบันทึกลงในสมุดความดี ยกเว้นกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่ครูมีการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจริยธรรมเป็นบางครั้ง ได้แก่ การพานักเรียนไปทัศนศึกษา เช่น วัด พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติและผลงานของบุคคลสำคัญที่ปฏิบัติตนด้านจริยธรรม

3.2 ด้านสื่อการเรียนการสอน

ครูสังคมศึกษาที่สอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่มีการใช้สื่อการเรียนการสอนในการพัฒนาจริยธรรมค่อนข้างบ่อย เช่น ของจริง ใบความรู้ รูปภาพจากหนังสือพิมพ์ วัสดุทัศน และแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน ยกเว้นสื่อการเรียนการสอนที่ครูมีการนำมาใช้เพื่อพัฒนาจริยธรรมเป็นบางครั้ง คือ แถบบันทึกเสียง บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน และข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต และสื่อการเรียนการสอนที่ครูมีการนำมาใช้เพื่อพัฒนาจริยธรรมน้อยที่สุดถึงไม่ปฏิบัติเลย คือ หนังสืออ่านเพิ่มเติม

3.3 ด้านการจัดบรรยากาศการเรียนการสอน

ครูสังคมศึกษาที่สอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่เน้นการจัดบรรยากาศการเรียนการสอน การจัดบรรยากาศการเรียนการสอนที่ครูเน้นมากที่สุด คือ การเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นเพื่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับนักเรียนและนักเรียนกับครู

3.4 ด้านการเสริมแรง

ครูสังคัมศึกษาที่สอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่เน้นการเสริมแรง การเสริมแรงที่ครูเน้นมากที่สุด คือ การให้คำชมเชยทั้งเป็นการส่วนบุคคลและต่อหน้าสาธารณะ

3.5 ด้านการวัดและประเมินผล

ครูสังคัมศึกษาที่สอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่มีการใช้เครื่องมือ ในการวัดและประเมินผลที่หลากหลาย โดยมีการใช้แบบฝึกหัดและใบงานเป็นเครื่องมือในการวัด และประเมินผลมากที่สุด ครูส่วนใหญ่เน้นการให้บุคคลอื่นเข้ามามีส่วนร่วมในการวัดและ ประเมินผล โดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการวัดและประเมินผลมากที่สุด และครูส่วนใหญ่ ประเมินความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอนที่ร้อยละ 51-60

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหาการจัดการเรียนการสอนสังคัมศึกษา เพื่อพัฒนา จริยธรรมในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

1. ด้านตัวครู

ครูสังคัมศึกษาที่สอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่เห็นว่าไม่มีปัญหาที่ เกิดขึ้นกับตัวเอง แต่ครูที่เห็นว่ามีปัญหาระบุว่า การขาดโอกาสและประสบการณ์ในการเข้าร่วม อบรมและสัมมนาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนา จริยธรรมเป็นปัญหามากที่สุด

2. ด้านเนื้อหา

ครูสังคัมศึกษาที่สอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่เห็นว่าไม่มีปัญหาใน ด้านเนื้อหา แต่ครูที่เห็นว่ามีปัญหาระบุว่า เนื้อหามีจำนวนมากเกินไป ไม่สอดคล้องกับจำนวน ชั่วโมงเรียนเป็นปัญหามากที่สุด

3. ด้านการจัดการเรียนการสอน

3.1 ด้านกระบวนการเรียนการสอน

ครูสังคมศึกษาที่สอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่เห็นว่ามีปัญหาในด้านการบวนการเรียนการสอน โดยเห็นว่า จำนวนชั่วโมงสอนไม่เพียงพอต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นปัญหามากที่สุด

3.2 ด้านสื่อการเรียนการสอน

ครูสังคมศึกษาที่สอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่เห็นว่ามีปัญหาในด้านการเรียนการสอน โดยเห็นว่า สื่อการเรียนการสอนในการพัฒนาจริยธรรมไม่เพียงพอเป็นปัญหามากที่สุด

3.3 ด้านการจัดบรรยากาศการเรียนการสอน

ครูสังคมศึกษาที่สอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา มีจำนวนครึ่งหนึ่งที่เห็นว่ามีปัญหาในด้านการจัดบรรยากาศการเรียนการสอน โดยเห็นว่า ขาดงบประมาณในการนำนักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ เป็นปัญหามากที่สุด

3.4 ด้านการเสริมแรง

ครูสังคมศึกษาที่สอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่เห็นว่าไม่มีปัญหาในด้านการเสริมแรง แต่ครูที่เห็นว่ามีปัญหาระบุว่า การขาดงบประมาณในการจัดซื้อของรางวัลเป็นปัญหามากที่สุด

3.5 ด้านการวัดและประเมินผล

ครูสังคมศึกษาที่สอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่เห็นว่าไม่มีปัญหาในด้านการวัดและประเมินผล แต่ครูที่เห็นว่ามีปัญหาระบุว่า การสร้างแบบวัดเจตคติด้านการพัฒนาจริยธรรมทำได้ยากเป็นปัญหามากที่สุด

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยที่นำเสนอข้างต้น มีข้อค้นพบและปัญหาที่นำมาอภิปราย ดังนี้

1. ด้านตัวครู

ผลการวิจัยพบว่าครูสังคัมศึกษาที่สอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่ถูกกำหนดให้สอน เนื่องจากได้รับคัดเลือกตามความเหมาะสม และมีความรู้สึกรักพอใจหลังจากการที่ได้รับหน้าที่สอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ผู้วิจัยมีความคิดว่า สาเหตุมาจากการที่ครูจบการศึกษาตรงตามสาขาที่ทำการสอน คือ สาขาการสอนสังคัมศึกษา ดังที่หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 จัดให้สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาไว้ใน สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม และจริยธรรม ของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคัมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จึงถือเป็นความรับผิดชอบโดยตรงของครูสังคัมศึกษาที่ต้องรับหน้าที่สอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา เพราะมีความรู้ในเรื่องเนื้อหาสาระที่จะนำมาสอนและวิธีการจัดการเรียนรู้ ส่งผลให้ครูมีความรู้สึกรักพอใจ

ครูส่วนใหญ่เคยเข้ารับการอบรมและสัมมนาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาจริยธรรมในหนึ่งภาคการศึกษา สอดคล้องกับงานวิจัยของ อรรถพล อนันตวรสกุล (2539 : 159) ที่ระบุว่าโรงเรียนส่วนใหญ่จัดให้การเตรียมความพร้อมสำหรับครูผู้สอนพระพุทธศาสนาโดยส่งครูเข้าร่วมสัมมนาหรือร่วมการอบรมต่างๆ แต่ผลการวิจัยยังพบว่า ครูส่วนใหญ่เข้ารับการอบรมและสัมมนาต่อหนึ่งภาคการศึกษา เพียงจำนวน 1 ครั้ง สำหรับเรื่องหัวข้อที่มีการจัดอบรมและสัมมนา ครูส่วนใหญ่เคยเข้ารับการอบรมและสัมมนาในเรื่องเนื้อหา นำมาใช้ในการพัฒนาจริยธรรม เนื่องจากเนื้อหาในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 มีการเปลี่ยนแปลงบางส่วน เพราะหลักสูตรเก่ามีข้อด้อยทำให้ต้องมีการแก้ไข โดยกระทรวงศึกษาธิการได้มอบหมายให้พระเทพโสภณ [ประยูร ธรรมจิตฺโต] อธิการบดีมหาจุฬาลงกรณเป็นประธานในการกำหนดรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในแต่ละระดับชั้น เพื่อให้แต่ละโรงเรียนใช้เป็นหลักสูตรแกนกลาง จึงต้องมีการอบรมและสัมมนาครูให้มีความเข้าใจตรงกัน

ครูส่วนใหญ่ระบุเหมือนกันว่าได้รับประโยชน์จากการสอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาและมีการปฏิบัติตนด้านจริยธรรมขณะอยู่ในสถานที่ศึกษา แสดงให้เห็นว่า ครูให้ความสำคัญกับการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง เพราะเมื่อครูผู้สอนเป็นแบบอย่างที่ดีให้นักเรียนเห็น นักเรียนจะเกิดความเลื่อมใสศรัทธา และนำไปสู่การปฏิบัติตาม ดังที่พระธรรมปิฎก ปัจจุบันคือ พระพรหมคุณาภรณ์ [ป.อ.ปยุตฺโต] (2533:78-79) กล่าวว่า การที่เด็กและเยาวชนจะพัฒนาในทาง

จริยธรรมไปได้ดีนั้น ก็ควรจะได้อาศัยกลยามมิตรคอยช่วยเหลือหรือประทับประคองด้วย กลยามิตรที่สำคัญที่สุดของเด็กของเด็กและเยาวชนก็ควรจะได้แก่ผู้ใหญ่ทั้งหลายนั่นเอง และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544 : 23-27) ระบุเพิ่มเติมถึงความสำคัญในการ แบบอย่างที่ดีด้านจริยธรรมของครูไว้ว่า บุคลากรทางการศึกษาจะต้องได้รับการพัฒนาคุณธรรม ก่อน และพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อปรับความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมของศาสนาให้รู้จริง และนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันและเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับผู้เรียน ซึ่งสันต์ ธรรมบำรุง (2522:201-202) ก็ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า คุณลักษณะสำคัญของครูที่สอนสาระการเรียนรู้ พระพุทธศาสนาและจริยศึกษา ต้องมีทัศนคติที่ดีต่อวิชา และเป็นแบบอย่างที่ดี ดังนั้นครูผู้สอนจึงควร ปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีและสมบูรณ์ในทุกๆ เรื่อง เพื่อให้ให้นักเรียนนำไปปฏิบัติตามได้อย่าง ถูกต้อง

สำหรับปัญหาด้านตัวครู ผลการวิจัยพบว่า ครูส่วนใหญ่เห็นว่า ไม่มีปัญหาที่เกิดขึ้นกับ ตัวเอง แต่ครูที่เห็นว่า มีปัญหาระบุว่า การขาดโอกาสและประสบการณ์ในการเข้าร่วมอบรมและ สัมมนาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาจริยธรรม เป็นปัญหามากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้เกี่ยวกับการเข้าร่วมอบรมและ สัมมนาการจัดการเรียนการสอนในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาจริยธรรมต่อหนึ่ง ภาคการศึกษาของครูมีเพียงจำนวน 1 ครั้ง จึงทำให้ครูขาดโอกาสในการเข้ารับการอบรมและ สัมมนา เพราะจำนวนในการจัดอบรมและสัมมนาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนในสาระการ เรียนรู้พระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาจริยธรรมยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของครูในปัจจุบัน ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและโรงเรียนควรจัดการอบรมและสัมมนาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนใน สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาจริยธรรมให้มากขึ้น เพื่อเพิ่มศักยภาพของครูและส่งผล ให้การจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้นด้วย

2. ด้านเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่าครูสังคมศึกษาที่สอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่มีการ นำเนื้อหาการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาจริยธรรมทั้ง 6 ประการ ผู้วิจัยมีความคิดว่า การที่ครูนำ เนื้อหาการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาจริยธรรม เป็นเรื่องสำคัญที่แสดงให้เห็นว่า ครูมีความรู้ ความเข้าใจและเห็นความสำคัญในเนื้อหาของสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา เพราะการจัดการ เรียนการสอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา เป็นการสอนจริยศึกษาเพื่อเป็นกระบวนการในการ ถ่ายทอดทั้งความรู้ คุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนทัศนคติและค่านิยมที่เหมาะสมให้แก่ผู้เรียน ดังที่ พระมหาทองสุรีย์ สุริยโชโต (2533:11-12) กล่าวว่า ค่านิยมของเยาวชนไทย ทำได้โดยประยุกต์หลัก

จริยธรรมทางพระพุทธศาสนาในการจัดการเรียนการสอน เพราะจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็น หลักปฏิบัติที่สมบูรณ์ทางธรรมชาติ รวมทั้งวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทยล้วนได้รับอิทธิพลจาก พระพุทธศาสนา ดังนั้นครูจึงคำนึงถึงเนื้อหาที่จะมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน สอดคล้องกับ วลัย พานิช (2545:68) ที่กล่าวถึงความสำคัญของเนื้อหาในการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา ไว้ว่า เนื้อหาหรือเรื่องที่จะสอนจะเป็นตัวสื่อในการสร้างศรัทธาและพัฒนาปัญญา

สำหรับเนื้อหาที่นำมาใช้จัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาจริยธรรม ผลการวิจัยพบว่าครู ส่วนใหญ่ใช้เนื้อหาเหมือนกัน คือ หัวข้อเรื่องพระธรรม ครูนำมาใช้ในการพัฒนาจริยธรรมเรื่อง ความมีวินัย ความซื่อสัตย์ การประหยัดและอดออม ความขยันหมั่นเพียร และความอดทน และ หัวข้อเรื่องพระสงฆ์ ครูนำมาใช้ในการพัฒนาจริยธรรมเรื่องความรับผิดชอบ ผู้วิจัยมีความคิดว่าการที่ครูนำเนื้อหามาใช้เหมือนกัน ไม่ได้เป็นข้อสรุปว่าเฉพาะเนื้อหานั้นที่สามารถนำมาจัดการเรียน การสอนเพื่อพัฒนาจริยธรรมในแต่ละประการได้ เพราะการพัฒนาจริยธรรมสามารถนำเนื้อหาใน สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนามาใช้ได้อย่างหลากหลาย ขึ้นอยู่กับครูที่จะนำมาประยุกต์ใช้ ดังที่ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและวิเคราะห์จริยธรรมทั้ง 6 ประการ ที่ปรากฏในสาระการเรียนรู้ พระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และรวบรวมไว้ในบทที่ 2 รวมทั้งหากครูเห็น ความสำคัญ และพัฒนาจริยธรรมเพียงประการเดียว ก็สามารถพัฒนาจริยธรรมอื่นๆ ตามมาได้ ดังที่ พระราชวรมุนี ปัจจุบันคือ พระพรหมคุณาภรณ์ [ป.อ.ปยุตฺโต] (2533:78-79) กล่าวว่า วิธีการ ปลูกฝังจริยธรรมที่ถูกต้องแท้จริงนั้น ต้องถือว่าหลักธรรมและจริยธรรมนั้นสัมพันธ์กันทั้งหมด เป็น ด้านต่างๆของกระบวนการพัฒนาคน โดยจะต้องหาองค์ธรรมแกนหรือตัวแกนหลักขึ้นมาอันหนึ่ง เมื่อจับแกนหลักขึ้นมาได้แล้วก็กำหนดว่าอะไรบ้างที่เป็นคุณสมบัติอื่น หรือจริยธรรมข้ออื่นที่เรา ต้องการ แล้วคอยตะล่อมให้คุณธรรมเหล่านั้นเกิดขึ้นมาด้วยในกระบวนการพัฒนาองค์ธรรมหรือ จริยธรรมแกนนั้น แล้วจริยธรรมที่ต้องการก็จะเกิดพ่วงมาด้วย

นอกจากนี้ ผลการวิจัยเรื่องปัญหาในด้านเนื้อหา ครูส่วนใหญ่เห็นว่าไม่มีปัญหาในด้าน เนื้อหา แต่ครูที่เห็นว่ามีปัญหาระบุว่า เนื้อหามีจำนวนมากเกินไป ไม่สอดคล้องกับจำนวนชั่วโมง เรียนเป็นปัญหามากที่สุด และครูส่วนใหญ่ระบุข้อเสนอแนะอื่นๆ เพิ่มเติม คือ ควรมีการลดเนื้อหาที่ ซ้ำซ้อน และเนื้อหาที่ไม่เหมาะสมกับวัยของนักเรียน ผู้วิจัยมีความคิดว่า ครูอาจยังยึดติดกับเนื้อหา ในหนังสือเรียนและเนื้อหาในหลักสูตรเก่า เพราะเนื้อหาสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาใน หลักสูตรใหม่ที่มีพระเทพโสภณ[ประยูร ธมฺมจิตฺโต] เป็นประธานคณะกรรมการจัดทำ รายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา มีการวางขอบเขตเนื้อหาแกนกลางแต่ละระดับชั้นที่ ชัดเจน สอดคล้องกับงานวิจัยของทิพาพร สิริจันทร์ (2540:บทคัดย่อ) เรื่องการศึกษาแนวโน้มของ หลักสูตรพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า ระบุว่า มีการคัดเลือกและ พิจารณาเนื้อหาสาระที่มีความถูกต้อง ดังที่พระเทพโสภณ [ประยูร ธมฺมจิตฺโต] (2545:10)

อภิปรายถึงสาเหตุที่ต้องมีการปรับปรุงเนื้อหาในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรไม่ว่า ข้อดีของหลักสูตรเก่า คือ มีเนื้อหาสาระมาก ซ้ำซ้อน ขาดความสัมพันธ์เชื่อมโยงภายในวิชา สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา และกรณีวิชาการ(2545:ฉ) อธิบายถึงรายละเอียดในการแก้ไขใน หลักสูตรเดิม สามารถสรุปได้ว่า เนื้อหาสาระพระพุทธศาสนามีการแก้ไขความซ้ำซ้อนด้วยการนำ รายละเอียดของแต่ละข้อมาวางเรียงกันในแต่ละช่วงชั้นเพื่อให้เกิดความคลี่คลายขยายตัวเนื้อหาและ การจัดลำดับความยากง่ายให้สอดคล้องกับวุฒิภาวะของผู้เรียน รายละเอียดเนื้อหาสาระพระพุทธ ศาสนามีความยืดหยุ่นพอที่โรงเรียนแต่ละแห่งจะไปเพิ่มเนื้อหาที่สอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนั้นโรงเรียนและครูสามารถปรับเพื่อให้เกิดความสอดคล้องและเหมาะสมได้ จึงขึ้นกับโรงเรียน และตัวครูที่จะต้องทำความเข้าใจเนื้อหาสาระในหลักสูตรใหม่อย่างทอ้งแท้ เพื่อไม่ให้เกิดความ คลาดเคลื่อนในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาจริยธรรมให้กับนักเรียน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ต้องเข้ามารับผิดชอบโดยทำการเผยแพร่เอกสารเกี่ยวกับเนื้อหาในหลักสูตร ให้กับสถานศึกษาและ ครูอย่างทั่วถึง

3. ด้านการจัดการเรียนการสอน

3.1 ด้านกระบวนการเรียนการสอน

ผลการวิจัยพบว่าครูสังคมศึกษาที่สอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ส่วน ใหญ่มีการจัดกิจกรรมโดยบูรณาการเนื้อหาสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนากับสาระการเรียนรู้อื่น ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สอดคล้องกับที่กรมวิชาการ(2545:212) ระบุว่า การจัดการเรียนรู้วิชาศึกษาและศาสนศึกษา มีลักษณะเด่น คือ ต้องจัดการเรียนรู้แบบบูรณา การ(Integration) ในทุกกิจกรรมอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตั้งแต่ เกิดจนถึงอายุขัย จึงจำเป็นต้องจัดการเรียนรู้ทั้งเป็นรายวิชาและสอนแบบบูรณาการกับวิชาและ กิจกรรมอื่นๆ ทุกโอกาสที่สามารถสอดแทรกได้ จึงจะสามารถเปลี่ยนแปลงและสร้างพฤติกรรมให้ ผู้เรียนสามารถปฏิบัติจนเป็นกิจนิสัย เป็นคนที่มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของสังคมนั้นๆ ได้ การ จัดการเรียนการสอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาจึงสามารถบูรณาการเนื้อหาได้กับทุกสาระ การเรียนรู้ และถ้าหากครูมีการจัดการเรียนการสอนเป็นประจำ จะทำให้นักเรียนเล็งเห็นความสำคัญ คุณค่าของจริยธรรม โดยนำมาปฏิบัติจนเกิดเป็นอุปนิสัยและค่านิยมส่วนบุคคล

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังพบว่า ครูมีการจัดกิจกรรมบูรณาการเนื้อหาในสาระการ เรียนรู้พระพุทธศาสนากับสาระการเรียนรู้และพัฒนาจริยธรรมที่แตกต่างกัน ดังจะเห็นจาก ผลการวิจัยที่พบว่า ครูมีการจัดกิจกรรมบูรณาการเนื้อหาในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนากับ

สาระการเรียนรู้หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิต เพื่อพัฒนาจริยธรรมความมีวินัย และ
 ครูมีการจัดกิจกรรมบูรณาการเนื้อหาในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนากับสาระการเรียนรู้
 เศรษฐศาสตร์ เพื่อพัฒนาจริยธรรมเรื่องการประหยัดและอดออมมากที่สุด เป็นเพราะเนื้อหาของ
 สาระการเรียนรู้หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตใน
 สังคม การอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมอย่างมีความสุข จึงมีความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมที่
 แสดงออกว่ามีจริยธรรมบุคคลในเรื่องความมีวินัยมากที่สุด ส่วนเนื้อหาของสาระการเรียนรู้
 เศรษฐศาสตร์ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด จึงมีความเกี่ยวข้องกับ
 พฤติกรรมที่แสดงออกว่ามีจริยธรรมบุคคลในเรื่องการประหยัดและอดออมมากที่สุด ดังนั้นการจัด
 กิจกรรมโดยนำเนื้อหาในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาบูรณาการเข้ากับสาระการเรียนรู้ต่างๆ
 เพื่อพัฒนาจริยธรรมใด ขึ้นกับเนื้อหาของสาระการเรียนรู้เนื้อหาอันเกี่ยวข้องการพัฒนาจริยธรรมใด
 มากกว่ากันและเมื่อพิจารณาการพัฒนาจริยธรรมที่ครูจัดกิจกรรมบูรณาการเนื้อหาในสาระการ
 เรียนรู้พระพุทธศาสนากับสาระการเรียนรู้อื่นในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และ
 วัฒนธรรม พบว่า ครูส่วนใหญ่มีการพัฒนาจริยธรรมในเรื่องความรับผิดชอบมากที่สุด ผู้วิจัยมี
 ความคิดว่าเป็นเพราะเนื้อหาในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเป็น
 เรื่องที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมที่แสดงออกว่ามีจริยธรรมบุคคลในเรื่องความรับผิดชอบมากที่สุด
 ดังที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและวิเคราะห์จริยธรรมบุคคลทั้ง 6 ประการ ที่ปรากฏในสาระการเรียนรู้
 พระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และรวบรวมไว้ในบทที่ 2

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาจริยธรรม สำหรับกิจกรรมในห้องเรียน
 ครูส่วนใหญ่มีการจัดกิจกรรมในห้องเรียนเพื่อพัฒนาจริยธรรมค่อนข้างบ่อย ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น
 การบรรยาย การวิเคราะห์คุณธรรมจากเนื้อหาในบทเรียน อภิปรายและแสดงความคิดเห็น การ
 แสดงละครและบทบาทสมมติ การศึกษากรณีตัวอย่าง การทำรายงาน การวิเคราะห์ข่าวและ
 เหตุการณ์ปัจจุบัน การใช้สถานการณ์จำลอง การสาธิตและฝึกปฏิบัติ ส่วนกิจกรรมเสริมหลักสูตร
 ครูส่วนใหญ่มีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรเพื่อพัฒนาจริยธรรมค่อนข้างบ่อย เช่น การจัดทำสมุด
 ภาพ การจัดทำป้ายนิเทศ การเขียนเรียงความ การร่วมกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ การร่วมกิจกรรม
 ทางศาสนาร่วมกับวัด โรงเรียนและชุมชน และการบันทึกลงในสมุดความดี แสดงให้เห็นว่า ครูมี
 การจัดกิจกรรมทั้งในห้องเรียนและเสริมหลักสูตรที่หลากหลาย โดยแต่ละกิจกรรมเป็นลักษณะของ
 การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วย
 ตนเอง ตรงตามที่กรมวิชาการ (2545:207) ระบุไว้ว่า เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตาม
 มาตรฐานการศึกษา ผู้สอนต้องรู้จักนำวิธีสอนและเทคนิคการสอนมาจัดกระบวนการเรียนการสอน
 ที่หลากหลาย และวลัย พานิช (2545 : 67) กล่าวว่า วิธีสอนหรือกิจกรรมทุกกิจกรรมที่ครูจัดต้อง
 สัมพันธ์กันและฝึกปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอทั้งในห้องเรียน นอกห้องเรียน และชุมชน เพราะการใช้

วิธีสอนหรือเทคนิคการสอนเพียงอย่างเดียว หรือปฏิบัติซ้ำๆกันบ่อยครั้ง จะทำให้นักเรียนรู้สึกเบื่อหน่ายและขาดความสนใจในการร่วมกิจกรรม และผลการวิจัยยังพบว่า ในแต่ละกิจกรรมที่ครูจัดเป็นกิจกรรมที่ไม่ได้มุ่งเน้นแต่เพียงให้นักเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง มีเจตคติที่ดีต่อการพัฒนาจริยธรรม แต่ยังฝึกและพัฒนาทักษะต่างๆ ของนักเรียนด้วย เช่น การให้นักเรียนอภิปรายและแสดงความคิดเห็น เป็นกิจกรรมที่ฝึกการใช้ทักษะการคิดของนักเรียน โดยครูสามารถนำมาประเมินพฤติกรรมการปฏิบัติตนของนักเรียนได้ เพื่อแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของนักเรียน รวมทั้งประเมินการจัดการเรียนการสอนของครู แสดงให้เห็นว่าครูให้ความสำคัญกับการสอนทักษะต่างๆ ของนักเรียน สอดคล้องผลการวิจัยที่พบว่า ครูร้อยละ 86.49 ใช้แบบสังเกตและบันทึกพฤติกรรมเป็นเครื่องมือในการวัดและประเมินผล

อนึ่งมีข้อค้นพบว่า ครูมีการจัดกิจกรรมในห้องเรียนเพื่อพัฒนาจริยธรรมบางกิจกรรมเป็นบางครั้ง ได้แก่ การใช้เกมประกอบการสอน การจัดกิจกรรมตามวิธีการของ Storyline การศึกษาผ่านเครือข่ายเว็ลด์ ไซด์ เว็บ และการใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน ผู้วิจัยมีความคิดว่า สาเหตุที่ครูมีการจัดกิจกรรมดังกล่าวนี้น้อยกว่ากิจกรรมอื่น เพราะวิธีสอนโดยการใช้เกมมีข้อจำกัดมากมาย ดังที่ทีศนา เขมมณี (2545:366-367) กล่าวถึงข้อจำกัดของวิธีสอนโดยการใช้เกมสามารถสรุปได้ว่า วิธีสอนโดยการใช้เกมมีข้อจำกัดในเรื่อง การใช้เวลาและค่าใช้จ่ายมาก ผู้สอนต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างเกมและมีทักษะในการอภิปรายที่มีประสิทธิภาพจึงทำให้ผู้เรียนประมวลและสรุปการเรียนรู้ได้ตามวัตถุประสงค์ สำหรับเรื่องการจัดกิจกรรมตามวิธีการของ Storyline เป็นเพราะ Storyline Approach หรือ Storyline Method เป็นนวัตกรรมใหม่ทางการศึกษาในประเทศไทย ทำให้วิธีการสอนยังไม่แพร่หลาย ครูอาจยังไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเทคนิคการสอนตามวิธีการของ Storyline สอดคล้องกับงานวิจัยของอรรคพล อนันตวรสกุล (2539:147) พบว่า ครูผู้สอนพระพุทธศาสนามีปัญหามากในประเด็นการขาดความรู้เกี่ยวกับเทคนิคการสอนใหม่ๆ และจรงค์ แจงยุบล (2545:75) เรื่องการศึกษาระดับปัจจัยในการยอมรับนวัตกรรมการเรียนการสอนของครู สังกศศึกษาระดับมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร ที่พบว่า การสอนโดยใช้ Storyline เป็น 1 ใน 9 นวัตกรรมที่ครูสังคศศึกษากำลังพิจารณาความเหมาะสมว่าตรงกับความต้องการหรือไม่ ส่วนในเรื่องการศึกษาผ่านเครือข่ายเว็ลด์ ไซด์ เว็บ และการใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน ทำให้เกิดข้อค้นพบว่า โรงเรียนอาจยังไม่ได้เตรียมความพร้อม โดยเฉพาะคอมพิวเตอร์ให้เพียงพอกับความต้องการกับครู หรือครูอาจยังไม่มีความรู้ในเรื่องใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีการศึกษาโดยเฉพาะคอมพิวเตอร์ สอดคล้องกับงานวิจัยของกฤษวรรณ กิตติผดุง (2541:บทคัดย่อ) พบว่า ครูสังคศศึกษามีความต้องการที่จะพัฒนาสมรรถภาพการใช้คอมพิวเตอร์มาก และวลัย พานิช (2544:50-51) เรื่องสภาพและปัญหาการใช้คอมพิวเตอร์เพื่อการเรียนการสอนของครูสังคศศึกษาระดับมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร ระบุว่า ครูสังคศศึกษาไม่เคยใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน ร้อยละ

89.58 ไม่เคยใช้คอมพิวเตอร์ค้นหาข้อมูล ร้อยละ 86.46 และมีครูสังคัมศึกษามากกว่าร้อยละ 83 ไม่เคยใช้คอมพิวเตอร์ในการเรียนการสอนสังคัมศึกษาเลยไม่ว่าจะลักษณะใด รวมทั้งงานวิจัยของจรรยา ชาญบุล (2545:บทคัดย่อ) สรุปได้ว่า การสอนผ่านเครือข่ายเว็ลด์ ไซด์ เว็บ และคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เป็นนวัตกรรมการเรียนการสอนที่ครูสังคัมศึกษาไม่ยอมรับ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการจัดอบรมเกี่ยวกับวิธีการสอนใหม่ๆ และการใช้คอมพิวเตอร์ให้กับครู และสถานศึกษาควรจัดเตรียมให้มีคอมพิวเตอร์ให้เพียงพอกับความต้องการของครูและนักเรียน เพื่อให้ครูนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ

การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่ครูมีการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจริยธรรมเป็นบางครั้ง คือ การไปทัศนศึกษา ผู้วิจัยมีความคิดว่า สาเหตุที่ครูมีการจัดกิจกรรมดังกล่าวน้อยกว่ากิจกรรมอื่น เพราะการไปทัศนศึกษาจำเป็นต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยครั้งนี้ เรื่องปัญหาด้านการจัดบรรยากาศการเรียนการสอน โดยครูที่เห็นว่ามีปัญหาระบุว่าการขาดงบประมาณในการนำนักเรียนไปศึกษานอกสถานที่เป็นปัญหามากที่สุด และการไปทัศนศึกษาอาจเสี่ยงต่อความปลอดภัยของนักเรียนด้วย ทำให้ครูเลือกที่จะจัดกิจกรรมหรือปฏิบัติอื่นน้อยกว่ากิจกรรมเสริมหลักสูตรอื่นๆ

สำหรับปัญหาด้านกระบวนการเรียนการสอน ครูส่วนใหญ่เห็นว่ามีปัญหาในด้านกระบวนการเรียนการสอน โดยระบุว่าจำนวนชั่วโมงสอนไม่เพียงพอต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นปัญหามากที่สุด และมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ให้มีการเพิ่มชั่วโมงสอน เนื่องจากมีการจัดให้สอนเพียงสัปดาห์ละ 1 ชั่วโมง ทำให้เกิดข้อค้นพบว่า โรงเรียนยังไม่ให้ความสำคัญกับการสอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา เพราะไม่จัดเวลาตามที่อธิบดีกรมวิชาการประกาศไว้ว่า การจัดการเรียนรู้ในสาระที่ 1 ศาสนา ศิลปกรรม จริยธรรมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา สถานศึกษาควรจัดให้ผู้เรียนที่นับถือศาสนาพุทธ ได้เรียนรู้ประมาณ 2 ชั่วโมง หรือ 2 คาบต่อสัปดาห์ (คาบละ 50 นาทีหรือตามความเหมาะสม) เพื่อเน้นความเป็นคนดี (กรมวิชาการ,2545:๑)

3.2 ด้านสื่อการเรียนการสอน

ครูสังคัมศึกษาที่สอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่มีการใช้สื่อการเรียนการสอนในการพัฒนาจริยธรรมเพื่อพัฒนาจริยธรรมค่อนข้างบ่อย เช่น ของจริง ใบความรู้ รูปภาพข่าวจากหนังสือพิมพ์ วิทยุทัศน์ และแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน แสดงให้เห็นว่าครูมีการใช้สื่อการเรียนการสอนในการพัฒนาจริยธรรมที่หลากหลาย ซึ่งการใช้สื่อการเรียนการสอนที่หลากหลายจะช่วยกระตุ้นความสนใจของนักเรียนไม่ให้เกิดความรู้สึกเบื่อหน่าย และมีความรู้ความเข้าใจใน

เนื้อหามากขึ้น ดังที่กรมวิชาการ (2544:23) ระบุว่า ลักษณะของสื่อการเรียนรู้ที่จะนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ควรมีความหลากหลาย ทั้งสื่อธรรมชาติ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเทคโนโลยี และสื่ออื่นๆ และวลัย พานิช(2544:67) ระบุว่า สารการเรียนรู้พระพุทธศาสนาเป็นเรื่องที่ค่อนข้างเป็นนามธรรม สื่อการเรียนการสอนจะช่วยให้เกิดความเข้าใจเป็นรูปธรรม รวมทั้งความคิดเห็นของวาริ ธีระจิตร (2534:113) ที่กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนจะมีประสิทธิภาพ ได้ย่อมอาศัยสื่อการเรียนการสอน ประกอบการสอน เพราะนอกจากจะช่วยเร้าความสนใจ ความอยากรู้ อยากรเรียนของนักเรียน ได้ อย่างดีแล้ว ยังช่วยประหยัดเวลาในการสอน ช่วยสร้างความเข้าใจในเนื้อหาที่เรียนได้ง่ายขึ้น และให้นักเรียนมีความเข้าใจความรู้ที่เรียนถูกต้องมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังพบว่า สื่อการเรียนการสอนที่ครูมีการใช้ในการพัฒนาจริยธรรมเป็นบางครั้ง คือ แลบบันทึกลงเสียง บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน และข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับการที่ครูใช้แลบบันทึกลงเสียงน้อยสื่อประเภทอื่น ซึ่งแลบบันทึกลงเสียงเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่เป็นเรื่องของบทสวดมนต์ และเทพธรรมะต่างๆ อันเป็นสื่อการเรียนการสอนที่มีประโยชน์สามารถทำให้นักเรียนเกิดความเข้าใจในเนื้อหาของพระพุทธศาสนาได้ดียิ่งขึ้น และสามารถขัดเกลาจิตใจของนักเรียนให้มีความซาบซึ้งในหลักธรรมคำสอนต่างๆ ได้ ดังนั้นครูควรมีการนำแลบบันทึกลงเสียงมาใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนในการพัฒนาจริยธรรมให้มากขึ้น สำหรับบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน และข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต สอดคล้องกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาจริยธรรม เกี่ยวกับกิจกรรมในห้องเรียนเพื่อพัฒนาจริยธรรมข้างต้นที่ครูจัดกิจกรรมโดยศึกษาผ่านเครือข่ายเว็ด์ล ไซด์ เว็บ และการใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอนเป็นบางครั้ง โดยพบว่าโรงเรียนอาจยังไม่ได้เตรียมความพร้อมโดยเฉพาะคอมพิวเตอร์ให้เพียงพอกับความต้องการกับครู หรือครูอาจยังไม่มีความรู้ในเรื่องการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีการศึกษา โดยโรงเรียนจะต้องเพิ่มสื่อการเรียนการสอน โดยเฉพาะคอมพิวเตอร์ให้เพียงพอกับความต้องการของครูและนักเรียน และครูจะต้องมีการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมในเรื่องการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีการศึกษาเพิ่มมากขึ้น เพื่อเพิ่มศักยภาพการเรียนการสอน และผลการวิจัยพบว่าครูส่วนใหญ่มีการใช้หนังสืออ่านเพิ่มเติมในการพัฒนาจริยธรรมน้อยที่สุดถึงไม่ปฏิบัติเลย ทั้งที่หนังสืออ่านเพิ่มเติม สามารถศึกษาค้นคว้าได้จากห้องสมุดในโรงเรียนอันเป็นแหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียน ซึ่งทางโรงเรียนแต่ละแห่งมีไว้เพื่ออำนวยความสะดวกให้ครูนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน และเสริมประสบการณ์กับทั้งนักเรียนและครู ดังที่กรมวิชาการ (2544:23)ระบุว่า สถานศึกษาควรจัดให้มีสื่อสิ่งพิมพ์อย่างเพียงพอ ผู้เรียนสามารถยืมได้จากศูนย์สื่อหรือห้องสมุดของสถานศึกษา ดังนั้นโรงเรียนควรจัดให้มีหนังสืออ่านเพิ่มเติมให้มากขึ้นและเพียงพอต่อความต้องการของครูและนักเรียน เพื่อให้เพิ่มประสิทธิภาพการสอนของครูและนักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาวิชา โดยครูสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งเสริมให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลต่างๆ

เพิ่มมากขึ้นได้ รวมถึงหนังสืออ่านเพิ่มเติม เพื่อฝึกให้นักเรียนรู้จักคัดเลือกข้อมูลต่างๆที่ได้จากแหล่งข้อมูลที่มีความถูกต้อง น่าเชื่อถือ และยังทำให้นักเรียนเกิดนิสัยรักการอ่าน แต่สิ่งที่โรงเรียนและครูต้องคำนึงถึงในการจัดเตรียมหนังสืออ่านเพิ่มเติมก็คือ การคัดเลือกและพิจารณาหนังสือที่คุณภาพ และความรู้ที่ถูกต้องเนื่องจากหนังสือเหล่านี้มีผู้แต่งหลายท่านและมีการจัดหลายสำนักพิมพ์

สำหรับปัญหาในด้านสื่อการเรียนการสอน ครูส่วนใหญ่เห็นว่ามีปัญหาในด้านสื่อการเรียนการสอน โดยเห็นว่า สื่อการเรียนการสอนในการพัฒนาจริยธรรมไม่เพียงพอเป็นปัญหามากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของอรรรคพล อนันตวรสกุล(2539 : 148) พบว่า ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาประสบปัญหามากในเรื่องโรงเรียนขาดแคลนสื่อการเรียนการสอน ครูขาดทักษะในการผลิตสื่อการเรียนการสอน และครูขาดทักษะในการใช้สื่อการเรียนการสอน และงานวิจัยของพรรัตนกุล เพชรวิวรรณ์ (2545:บทคัดย่อ) เรื่องการศึกษาการปลูกฝังคุณธรรมให้แก่นักเรียนประถมศึกษาในกรุงเทพมหานคร พบว่า ครูพบปัญหาในเรื่องการไม่สามารถจัดเตรียมสื่อการเรียนการสอนได้ครบทุกกิจกรรม มีข้อค้นพบจากผลการวิจัยว่าครูอาจขาดการสนับสนุนจากโรงเรียนในการเตรียมความพร้อมในการใช้สื่อการเรียนการสอน ซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นว่าครูผู้สอนมีความต้องการใช้สื่อการเรียนการสอนที่มีคุณภาพและเหมาะสม ดังนั้น โรงเรียนแต่ละแห่งควรมีการจัดเตรียมในเรื่องสื่อการเรียนการสอนให้มีความพร้อมและมีความทันสมัยมากขึ้นตลอดจนจัดอบรมในการผลิตและใช้สื่อการเรียนการสอนเพื่อให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพสำเร็จตามที่ได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ ดังที่กรมวิชาการ(2545:216) ระบุว่าผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ได้ ขึ้นอยู่กับผู้สอนเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ

3.3 ด้านการจัดบรรยากาศการเรียนการสอน

ผลการวิจัยพบว่าครูสังคมศึกษาที่สอนสาระการเรียนการรู้พระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่เน้นการจัดบรรยากาศการเรียนการสอน เพราะสภาพแวดล้อมและบรรยากาศการเรียนการสอนต่างๆ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ก่อให้เกิดความศรัทธา ความสงบและเกิดปัญญาได้(วัลย์พานิช,2544: 67) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ครูให้ความสำคัญและเห็นคุณค่าของการจัดบรรยากาศการเรียนการสอน ที่เป็นปัจจัยสำคัญในการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยปฏิบัติตามแนวทางการจัดการศึกษาในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ หมวด 4 มาตรา 24 ข้อ 5(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ,2545:28) ที่ระบุว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ และพิมพ์พันธ์์ เฉชะคุปต์ (2533:48) กล่าวถึง

ความสำคัญของการจัดบรรยากาศไว้ว่า บรรยากาศการเรียนการสอนมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนบรรยากาศที่ดีอาจส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความสุขทางจิตดี มีความตั้งใจ ใช้เวลาในการเรียนเต็มที่ ในทางกลับกัน บรรยากาศที่ไม่เหมาะสมจะเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนไม่สนใจ มีตั้งใจเรียนและอาจมีอคติที่ไม่ดีต่อผู้สอน โดยเน้นในชั้นเรียนเป็นตัวแปรสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้การเรียนมีประสิทธิภาพ โดยการจัดบรรยากาศการเรียนการสอนที่ครูเน้นมากที่สุด คือ เปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นเพื่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับนักเรียน และนักเรียนกับครู การจัดบรรยากาศดังกล่าวเป็นการจัดบรรยากาศทางจิตใจหรือบรรยากาศทางจิตวิทยา ซึ่งมีอิทธิพลให้นักเรียนและครูมีสัมพันธ์อันดี เกิดความเชื่อมั่นและเชื่อใจต่อกัน และนักเรียนเกิดความสนใจและเต็มใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมที่ครูจัด โดยพิมพันธ์ เชนะคุปต์ (2533:48) กล่าวว่า การจัดบรรยากาศทางจิตใจมีความสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนอย่างมาก เพราะการเรียนการสอนจะดำเนินอย่างมีชีวิตชีวาและราบรื่นนั้น ผู้เรียนกับผู้เรียน และผู้เรียนกับผู้สอนต้องมีความสัมพันธ์กันและมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างไม่มีความหวาดระแวงกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของวัชรภา ขันสำอังก์ (2543:บทคัดย่อ) เรื่องผลของบรรยากาศการเรียนรู้อัจฉริยะที่มีต่อแรงจูงใจและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ด้านทฤษฎีสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พบว่า นักเรียนที่เรียนในบรรยากาศการเรียนรู้อัจฉริยะมีคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ด้านทฤษฎีสูงกว่านักเรียนที่เรียนตามปกติ

นอกจากนี้ ผลการวิจัยพบว่า ครูร้อยละ 50 เห็นว่ามีปัญหาในด้านการจัดบรรยากาศการเรียนการสอน โดยเห็นว่าการขาดงบประมาณในการนำนักเรียนไปศึกษานอกสถานที่เป็นปัญหามากที่สุด แสดงให้เห็นว่าโรงเรียนยังไม่ให้การสนับสนุนการนำนักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ สอดคล้องกับการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่มีการพาไปทัศนศึกษาน้อยกว่ากิจกรรมเสริมหลักสูตรอื่นๆ อันเกิดจากข้อจำกัดต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่การพานักเรียนไปทัศนศึกษาหรือการไปศึกษานอกสถานที่นั้น เป็นสิ่งที่คุณค่าต่อการเรียนรู้ของนักเรียนอย่างมาก เพราะสถานที่ต่างๆ สามารถเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญที่สามารถทำให้นักเรียนได้เห็นของจริง มีความรู้ที่กว้างขวาง และเป็นการเปลี่ยนบรรยากาศทำให้นักเรียนเกิดความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้มากกว่าการที่อยู่ในห้องเรียนตลอดเวลา

3.4 ด้านการเสริมแรง

ผลการวิจัยพบว่าครูสังคมศึกษาที่สอนสาระการเรียนการรู้พระพุทธศาสนาส่วนใหญ่เน้นการเสริมแรง เพราะการเสริมแรงมีอิทธิพลให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมและคุณลักษณะตามวัตถุประสงค์

ประสงค์ที่ตั้งไว้ ดังที่งานวิจัยของสุภาวดี ธรรมศรี (2531:บทคัดย่อ) เรื่องการศึกษาเปรียบเทียบของการใช้การชี้แนะ การเสริมแรงทางบวกและการค่อยลดลดอนต่อการเพิ่มและคงอยู่ของพฤติกรรม การเข้าร่วมกิจกรรมในชั้นเรียน พบว่า นักเรียนที่รับการเสริมแรงทางบวกจะแสดงพฤติกรรม การเข้าร่วมกิจกรรมในชั้นเรียนมากกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนปกติในระยะติดตามผล โดยครูส่วนใหญ่เน้นการเสริมแรงโดยการให้คำชมเชยทั้งเป็นการส่วนบุคคลและต่อหน้าสาธารณะ สอดคล้องกับงานวิจัยของพรตณฤณ เพชรวิวรรธน์ (2545:บทคัดย่อ) พบว่าการเสริมแรงแก่นักเรียนได้ผลดีที่สุดคือการให้คำชมเชย ผู้วิจัยมีความคิดว่าการเสริมแรงโดยการให้คำชมเชยเป็นการเสริมแรงด้วยวาจา อันเป็นวิธีการเสริมแรงทางบวกที่ประหยัด ไม่เปลืองงบประมาณ และเป็นวิธีการที่ครูทุกคนสามารถให้การเสริมแรงได้ทันที และสามารถใช้ได้ทุกโอกาส ดังที่ Alen E. Kazdin (1984:93-96) กล่าวถึงหลักในการใช้การเสริมแรงทางบวกอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถสรุปได้ว่า ควรให้การเสริมแรงในทันทีหลังจากที่แสดงพฤติกรรมเป้าหมาย ซึ่งจะทำให้เกิดการเรียนรู้ได้เร็วกว่าการทิ้งช่วงให้นานออกไปและอาจเกิดพฤติกรรมแทรกซ้อน แม้ว่าการเสริมแรงด้วยการให้คำชมเชยจะเป็นการเสริมแรงที่มีข้อดี แต่ครูต้องพึงระวังในการพูดให้ตรงกับความจริงตามสภาพที่ผู้เรียนแสดงพฤติกรรมและไม่เสริมแรงมากนัก จนนักเรียนเคยชินเป็นเรื่องธรรมดา(พิมพันธ์ เฉชะคุปต์ ,2533:53) เนื่องจากจะส่งผลให้นักเรียนไม่เชื่อถือในคำพูดของครู มีอคติต่อครู โดยคิดว่าครูไม่มีความจริงใจ ทำให้การเสริมแรงดังกล่าวไม่ได้ผลจนอาจเกิดเป็นปัญหาที่ยืดเยื้อต่อการมีส่วนร่วมของนักเรียนในการทำกิจกรรมต่างๆ ดังที่ผลการวิจัยพบว่าครูมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมว่าปัจจุบันนักเรียนมีความคิดเห็นว่าการชมเชยและการยกย่องไม่จริงใจ ดังนั้นครูระมัดระวังในการเสริมแรงโดยทางวาจาไม่ให้น่าเกินไป เพราะอาจทำให้นักเรียนรู้สึกว่ามีไม่ความหมายและไม่เห็นคุณค่า

ครูส่วนใหญ่เห็นว่าไม่มีปัญหาในด้านการเสริมแรง แต่ครูที่เห็นว่ามีปัญหาระบุว่า การขาดงบประมาณในการจัดซื้อของรางวัลเป็นปัญหามากที่สุด และมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมว่า โรงเรียนและผู้บริหารควรมีนโยบายในการเสริมแรงให้กับนักเรียนที่ปฏิบัติตนด้านจริยธรรมดีเด่นเพิ่มมากขึ้น แสดงให้เห็นว่าโรงเรียนและผู้บริหารยังไม่ให้การสนับสนุนด้านการเสริมแรงเท่าที่ควร ดังนั้น โรงเรียนและผู้บริหารจึงควรจัดสรรงบประมาณและ โครงการเพื่อพัฒนาจริยธรรมให้กับนักเรียนมากขึ้น เพื่อให้ครูและนักเรียนทุกคนในโรงเรียนมีส่วนร่วมและเล็งเห็นความสำคัญของจริยธรรม

3.5 ด้านการวัดและประเมินผล

ผลการวิจัยพบว่าครูสังคมศึกษาที่สอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่มีการใช้เครื่องมือในการวัดและประเมินผลที่หลากหลาย ดังที่หลักสูตรการศึกษาขั้น

พื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ระบุถึงวิธีการการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ระดับชั้นเรียนไว้ว่า การวัดและประเมินต้องใช้วิธีการที่หลากหลายเน้นการปฏิบัติให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสาระการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนและสามารถดำเนินการอย่างต่อเนื่องควบคู่ไปในกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน(กรมวิชาการ,2544:24-25) และสันต์ ธรรมบำรุง (2522:204)กล่าวว่า การวัดผลการสอนศีลธรรม ครูจะจัดการสอนเพียงอย่างเดียวไม่ได้ เพราะจุดมุ่งหมายของการสอนศีลธรรมนั้น สอนให้มีความรู้ และสอนให้ปฏิบัติได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของทิพาพร ศิริจันทร์ (2540:บทคัดย่อ) ที่พบว่า การวัดและการประเมินผลของหลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษา มีจุดประสงค์ เพื่อพัฒนาพฤติกรรมของผู้เรียน วัดความสามารถในการนำไปใช้ได้ถูกต้องเหมาะสมโดยใช้วิธีการและเครื่องมือที่หลากหลาย แต่เครื่องมือที่ครูใช้ในการวัดและประเมินผลยังคงเน้นเครื่องมือที่มุ่งเน้นการวัดความรู้ความจำ เนื่องจากผลการวิจัยพบว่า เครื่องมือที่ใช้มากที่สุด คือ แบบฝึกหัดและใบงาน ซึ่งครูไม่ควรมุ่งเน้นแต่การวัดความรู้ความจำเพียงอย่างเดียว แต่ควรมุ่งเน้นการวัดพฤติกรรมและเจตคติของนักเรียน ดังที่วลัย พานิช (2544:67) กล่าวว่า จุดสำคัญของการประเมินกระบวนการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา คือ การตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการที่เกิดขึ้นในตัวนักเรียน หรือการตรวจสอบผลผลิตว่าเป็นไปตามจุดประสงค์หรือไม่ ในการประเมินผลการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ควรดำเนินการเป็นระยะหรือทุกครั้งเมื่อจบบทเรียน และควรเน้นการสังเกตและการประเมินพฤติกรรม ไม่ควรใช้แบบทดสอบอย่างเดียว

นอกจากนี้ ผลการวิจัยพบว่า ครูส่วนใหญ่เน้นการให้บุคคลอื่นเข้ามามีส่วนร่วมในการวัดและประเมินผล สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ที่ระบุว่า ผู้ใช้ผลการประเมินในระดับชั้นเรียนที่สำคัญคือ ผู้เรียน ผู้สอนและพ่อแม่ ผู้ปกครอง จำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย วิธีการ และค้นหาข้อมูลเกณฑ์ต่างที่จะทำให้สะท้อนให้เห็นภาพสัมฤทธิ์ผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้(กรมวิชาการ,2544:25) บุคคลที่มีส่วนร่วมในการวัดและประเมินผลมากที่สุด คือ นักเรียน แสดงให้เห็นว่าครูให้บุคคลที่อยู่ใกล้ตัวเข้ามามีส่วนร่วมก่อน โดยเฉพาะนักเรียน ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับผลโดยตรงจากการจัดการเรียนการสอนของครู เมื่อครูเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการวัดและประเมินผล ทำให้นักเรียนรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเรียนการสอน และส่งผลให้เกิดความร่วมมือในการทำกิจกรรม

การประเมินความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอน ครูส่วนใหญ่มากกว่าร้อยละ 20 ประเมินความสำเร็จที่ร้อยละ 51-80 ผู้วิจัยคิดว่า การที่ครูประเมินความสำเร็จสูงกว่าร้อยละ 50 เป็นจำนวนน้อย อาจเป็นเพราะครูยังเกิดปัญหาในด้านต่างๆ รวมทั้งผลการวิจัยยังพบว่ามีครูบางส่วนเห็นว่าปัญหาในด้านการวัดและประเมินผล ทำให้ครูประเมินความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาจริยธรรมในระดับที่ไม่สูงมากนัก

สำหรับปัญหาในด้านการวัดและประเมินผล ครูส่วนใหญ่เห็นว่าไม่มีปัญหาในด้านการวัดและประเมินผล แต่ครูที่เห็นว่ามีปัญหาระบุว่า การสร้างแบบวัดเจตคติด้านการพัฒนาจริยธรรมทำได้ยากเป็นปัญหามากที่สุด สอดคล้องกับผลการวิจัยที่พบว่า ครูใช้แบบวัดเจตคติเป็นเครื่องมือในการวัดและประเมินผลน้อยกว่าเครื่องมืออื่นๆ แสดงให้เห็นว่าครูบางส่วนอาจยังไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวัดและประเมินผลตามสภาพจริง เพราะแบบวัดเจตคติเป็นเครื่องมือในการวัดและประเมินผลชนิดหนึ่งที่เป็น การวัดและประเมินผลตามสภาพจริง ส่งผลให้ครูประสบปัญหาการใช้เครื่องมือในการวัดและประเมินผลตามสภาพจริง โดยเฉพาะแบบวัดเจตคติ ดังที่งานวิจัยของ อรรถพล อนันตวรสกุล (2539: 148) พบว่า ด้านการวัดและประเมินผล ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนามีปัญหามากในเรื่องการวัดและประเมินผลในด้านเจตคติ ค่านิยมและการประพฤติปฏิบัติ และครูส่วนใหญ่มีปัญหาและข้อเสนอแนะอื่นๆ เพิ่มเติม คือ เกณฑ์ในการวัดและประเมินผลมีการเปลี่ยนแปลงบ่อยทำให้เกิดความสับสน ทำให้เกิดข้อค้นพบว่า หน่วยงานส่วนกลางมีการเปลี่ยนแปลงเกณฑ์ในการวัดและประเมินผลบ่อย และไม่แน่นอน จึงควรจัดอบรมและพิมพ์เอกสารเผยแพร่เกณฑ์การวัดและประเมินผลที่เป็นแกนกลางเหมือนกันทั่วประเทศให้ครูทราบอย่างทั่วถึง รวมทั้งเรื่องการวัดผลตามสภาพจริงด้วย เพื่อให้ครูทราบถึงการพัฒนารูปแบบการวัดที่ เกิดขึ้นกับผู้เรียนอย่างแท้จริง และสามารถนำมาประเมินการจัดการเรียนการสอนของตนเองว่ามี ข้อบกพร่องตรงจุดใดที่ต้องแก้ไข โดยมุ่งหวังให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ มีการพัฒนาตนเองทั้ง ความคิด สติปัญญา ความรู้ คุณธรรมและจริยธรรมและการอยู่ร่วมกันในสังคม

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยขอเสนอแนะแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โรงเรียน และครู ดังนี้

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและ โรงเรียน

1.1 ควรจัดพิมพ์และเผยแพร่เอกสาร หนังสือ ที่เกี่ยวข้องกับสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 และเกณฑ์การวัดและประเมินผล เพื่อให้ครูมีความเข้าใจตรงกันและไม่เกิดความสับสนในการนำไปใช้

1.2 ควรมีการจัดอบรม/สัมมนา เกี่ยวกับการพัฒนาจริยธรรมเพิ่มเติมและครอบคลุมทุกประเด็นในการจัดการเรียนการสอนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการสอนของครู

1.3 ควรเพิ่มชั่วโมงสอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาให้ถูกต้องตามที่กรมวิชาการกำหนดไว้

1.4 ควรจัดสรรงบประมาณให้กับครูผู้สอน ในการนำนักเรียน ไปศึกษาตามแหล่งการเรียนรู้ต่างๆภายนอกโรงเรียน เพื่อเพิ่มประสบการณ์และความรู้ที่กว้างขวางให้กับนักเรียน

1.5 ควรจัดเตรียมสื่อการเรียนการสอนให้เพียงพอกับความต้องการของครู โดยเฉพาะคอมพิวเตอร์

1.6 ควรจัดให้ครูในหมวดสังคมศึกษาคัดเลือกหนังสืออ่านเพิ่มเติมที่มีคุณภาพและมีความถูกต้องมาไว้ในห้องสมุดของโรงเรียน

1.7 ควรมีการจัดโครงการเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาจริยธรรม เพื่อให้ครูและนักเรียนเล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาจริยธรรม

2. ครู

2.1 ต้องมีความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีเพื่อให้นักเรียนนำไปเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตน

2.2 ต้องศึกษา ค้นคว้าเพิ่มเติมเกี่ยวกับเนื้อหา เทคนิคการสอน สื่อการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผลตามสภาพจริง ซึ่งอาจทำได้โดยการเข้าร่วมอบรม/สัมมนา

2.3 ควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลาย โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญเพื่อให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติและเห็นคุณค่าของการพัฒนาจริยธรรมด้วยตนเอง

2.4 ควรใช้สื่อการเรียนการสอนที่หลากหลาย โดยเฉพาะแถบบันทึกเสียงและคอมพิวเตอร์ เพื่อสร้างความสนใจให้กับนักเรียนและมีความรู้ความเข้าใจมากขึ้น

2.5 ควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งเสริมให้นักเรียนได้มีการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมจากหนังสืออ่านเพิ่มเติมต่างๆ เพื่อให้นักเรียนมีความรู้มากขึ้นและเกิดนิสัยรักการอ่าน

2.6 ควรให้การเสริมแรงกับนักเรียนอย่างเหมาะสมไม่มากหรือน้อยจนเกินไป โดยต้องพึงระวังการเสริมแรงทางวาจาให้ตรงกับความจริงตามสภาพที่นักเรียนแสดงพฤติกรรมและไม่เสริมแรงมากจนนักเรียนเกิดความเคยชิน

2.7 ควรใช้เครื่องมือในการวัดและประเมินผลที่หลากหลาย โดยมุ่งเน้นการประเมินตามสภาพจริง เพื่อให้ทราบถึงพัฒนาการของผู้เรียนอย่างแท้จริงและนำไปสู่การจัดการเรียน การสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

1. ควรศึกษาการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาเพื่อพัฒนาจริยธรรมในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ตามการรับรู้ของนักเรียน
2. ควรมีการศึกษากิจการปฏิบัติตนทางจริยธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
3. ควรมีการทดลองใช้รูปแบบการสอนเพื่อพัฒนาจริยธรรมให้แก่ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น